

JÁNOSI-REKECZKI KATA

VÉGZŐS KÖZÉPISKOLÁSOK PÁLYAVÁLASZTÁSÁT MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK VIZSGÁLATA, FÓKUSZBAN A PÁLYAVÁLASZTÁSI ÉRETTSÉGGEL ÉS A KOHERENCIA ÉRZETTEL

Bevezetés

A 2016–2017-es tanévben, az I. fokozati dolgozatom megírásához szerveztem meg a Salamon Ernő Elméleti Gimnáziumban empirikus kutatásomat, melyben a koherencia érzet és a pályaválasztási érettség faktorjainak az összefüggéseit vizsgáltam végzős diákjainknál, a karrierépítés folyamatának kezdeti fázisában, a középiskola befejezésekor.

Az általam választott téma időszerűségét több tényező is alátámasztotta. Elsődlegesen a nevelési tanácsadói munkakörömben megélt tapasztalat, miszerint az utóbbi években a középiskolás diákjaink egyre nagyobb arányban kezdték igényelni, hogy felnőtt kísérete mellett gondolják végig azt a *belső önismereti utat*, mely eredményeképpen megtalálják a kapcsolatot a saját identitásuk, öndefiníciójuk és valamely pályakép, szakmai szerep között. Ennek eredményeként el tudjanak köteleződni pályaválasztási döntésük mellett, és bizakodóan tudjanak viszonyulni jövőkéjükhez. Beszélgetéseink során azt tapasztaltam, hogy a pályaválasztási döntésük folyamatában, az önmagukról és jövőjükéről való gondolkodásban többnyire magukra vannak hagyva a környezetükben, főként a családjukban levő felnőttek részéről, ami egy ál-önállóságot, felnőttiséget sugall a fiatalok felé. Sajnos azonban a „te dönts el, a te életed, mi nem szólunk bele” szülői attitűd gyakran szorongást vált ki a fiatalokból a szabadság, önállóság érzete helyett.¹

Szintén a téma fontosságára figyelmeztetett az a szakmai tapasztalat, mely szerint annak ellenére, hogy végzőseink többnyire tájékozottak, döntésképesek, és valamennyire körvonalazott jövőképpel rendelkeznek, mégis bizonytalanok, szorongók

1 ROZSNYAI Margit: „Legyél, ami akarsz... mi nem szólunk bele” (Gondolataim a pályaválasztásról és a családi szereotípiákról). In: *Választások*. Szerk.: BERECKEI Tamás, ROZSNYAI Margit, VEKERDY Tamás. Budapest, Saxum Könyvkiadó, 2012.

a jövőben való bevélsüket és sikerüket illetően. Ennek következményeként garanciákat várnak a jelenben azzal kapcsolatban, hogy jó döntést hozzanak, sikeresen tudjanak tartós állást kapni, beválni a választott szakmájukban és helytállni a munkaerőpiacon.

Jelen társadalmunkban azonban a munkaerőpiac dinamikus változása nagyon nehezen teszi bejósolhatóvá azt, hogy a felsőoktatási tanulmányok befejezése után milyen munkalehetőségek lesznek, vagy fiataljaink mit kell tegyenek és tudjanak annak érdekében, hogy élethosszig tartó munkájuk legyen. A munka világa egyre kiszámíthatatlanabb jelleget ölt, hagyományosnak számító szakmák szűnnek meg vagy veszítenek jelentőségükből (pl. tévészerelő). Új, a hétköznapi ember számára ismeretlennek hangzó szakmák jelennek meg (pl. közösségi média menedzser, 3D nyomtatási mérnök), és egyre nagyobb kihívás lesz a produktív felnőtté válás. A coloradói *Da Vinci Intézet* vezető jövőkutatója, Thomas Frey elmélete szerint nincs már olyan szakma, amelyet megtanulva életünk végéig biztosítjuk a biztos megélhetésünket. Számos új foglalkozás születik majd, amelyek ma még nem is léteznek. Ahhoz, hogy azokat az állásokat fiataljaink majd betölthessék, főként rugalmasságra, nyitottságra, kreativitásra és képességekre lesz szükségük. Az életpálya során az önképzés elkerülhetetlen lesz: az embernek élete végéig kell majd tanulnia, és képesnek kell majd lennie arra, hogy váltsön, akár többször is.

Ha belegondolunk abba, hogy az „X” generációhoz tartozó, mai negyvenes éveiket élő szülők gyerekeiről van szó, akik részben a kommunizmus éveiben, részben a rendszerváltás kezdeti szakaszában szocializálódtak, jártak iskolába és választottak szakmát, felvetődik a kérdés, hogy milyen módon tudnak támaszai lenni a gyermeküknek a pályaválasztási döntésük folyamatában. Milyen mértékben van rálátásuk, információjuk arra a világra, ami fele a fiatalok tartanak. Talán emiatt is idegenkednek attól, hogy részt vegyenek abban a folyamatban, ami az életpálya tervvel, a pályaválasztási döntéssel kapcsolatos.

Az olyan magyarországi kutatások, mint Lukácsnak a pályaválasztás és a serdülőkori identitás összefüggéseit vizsgáló kutatása,² Szilágyinak a fiatalok karrierépítési készségeinek és fejlesztési lehetőségeinek a vizsgálata,³ vagy hazánkból Szentesnek a

2 LUKÁCS Éva Fruzsina: *A pályaválasztás és identitásfejlődés összefüggései. A pályaválasztási bizonytalanság típusai az identitásállapotok tükrében*. Doktori disszertáció. ELTE PPK, Budapest, 2012. (a továbbiakban LUKÁCS 2012)

3 SZILÁGYI Klára: *A fiatalok és felnőttek pályorientációs és karrierépítési készségeinek szintje, fejlesztési lehetőségei*. Kutatási zárótanulmány, Budapest, 2005. <http://mek.oszk.hu/06500/06515/>. (a továbbiakban SZILÁGYI 2005)

felsőoktatásban tanulók pályaszocializációját célzó vizsgálata,⁴ Veres és Papp kutatása a kolozsvári egyetemi hallgatók szakválasztási motivációjáról az iskolai kompetenciák percepciója tükrében,⁵ szintén a téma fontosságát és időszerűségét igazolják.

A kutatás elméleti háttere

A szélesebb körben való közérthetőség érdekében az alábbiakban röviden felvázolom és tisztázom azokat az alapfogalmakat, paradigmákat, amelyek elméleti alapját képezték a kutatásomnak.

A pályaválasztás, pályaeorientáció fogalma és rövid elméleti megközelítései

A magyar nyelvű szakirodalomban a *pályaválasztás* fogalmának az egyik leginkább elfogadott meghatározása szerint „a pályaválasztás lényege, hogy az egyén a fennálló lehetőségek alapján önállóan, céljának megfelelően kiválaszt egy olyan foglalkozást, tevékenységet, amely lehetővé teszi, hogy a társadalom és/vagy a maga számára értéket tartalmazó munkát végezhesen. A hangsúly az egyén és környezete közti interakciós folyamaton van, amely döntéssel zárul, és ez adja a későbbi pályája kiindulópontját”.⁶

A pályaeorientáció olyan több szakaszból álló folyamat, amely a lehető legszélesebb körű tájékoztatás révén, a fiatalok igényeinek a figyelembevételével segíti a megfelelő pálya, szakma kiválasztását. Ezek: a *megismerő szakasz*, amelyben az egyén a személyes tulajdonságait ismeri meg, a *fejlesztő szakasz*, lényege azoknak a tulajdonságoknak a megerősítése, fejlesztése, amelyek a szakmai cél elérését segítik, és végül a *szintetizáló szakasz*, melyben az egyén kialakít egy olyan egységes képet önmagáról, melynek már szerves része a pályakép. A pályaeorientációs folyamat eredménye a *pályaválasztási érettség kialakulása*.⁷

4 SZENTES Erzsébet: *A pályaszocializáció felsőoktatási lehetőségeinek vizsgálata*. Eszterházy Károly Főiskola Neveléstudományi Doktori Iskola, Eger, 2016. (A továbbiakban SZENTES 2016.)

5 VERES Valér és PAPP Z. Attila: *A szakválasztás és az iskolai kompetenciák társadalmi háttere és motivációi, nemzetiség szerint, a kolozsvári tudományegyetemek diákjai körében*. In: Erdélyi Társadalom, 13. (2015) 2. sz.

6 SZILÁGYI Zoltán, 16-17 id. FAZAKAS Ida: *Az iskolai pályaeorientációstevékenységúj módszertani lehetőségei*. Doktori disszertáció, ELTE Pedagógia és Pszichológia Kar, Neveléstudományi Doktori Iskola, Neveléstudományi kutatások Doktori Program, 2009.

7 MARGITICS Ferenc: *Pályalélektan, pályatervezés*. Egyetemi jegyzet, Nyíregyháza, Nyíregyházi Főiskola, 2015.

A magyar szakirodalomban a pályaválasztási elméletek leginkább elfogadott rendszerezése a *statikus és komplexitásra törekvő* pályaválasztási elméletek felosztás.⁸

A *statikus elméletek* a pályaválasztás folyamatát egyoldalúan, az egyén és a pálya (vagy pályák) statikus, állandósult egymásra hatásában szemlélik, és nem magyarázzák a pályaválasztás folyamatában érvényesülő összetett hatásrendszereket. A pályaválasztást egy meghatározott időpontra vagy szakaszra időzítik, mint egyszeri eseményt. A pályával való azonosulást a külső (pl. a szakma presztízse, munkaerő-piaci helyzete) és a belső tényezők (például az egyén szükségletei, érdeklődése, képességei, értékei) közötti hatékony kompromisszumként értelmezik, és gyakran visszafordíthatatlan folyamatként, egyszeri döntés eredményeként kezelik. A *pályaalkalmasságot*, a pálya követelményeinek való megfelelést tartják a legfontosabbnak.⁹

A *komplexitásra törekvő pályaválasztási elméletek* fejlődéslélektani felfogásokon alapulva, a fejlődési elvre építve magyarázzák és bizonyítják a pályaválasztás folyamatában érvényesülő sokoldalú összetevőket és hatásrendszereket.¹⁰ Ezek közül a pályaválasztás legátfogóbb és legdifferenciáltabb fejlődépszichológiai elmélete Donald E. Super nevéhez fűződik (1968). A pályaválasztást nem egy egyszeri döntési cselekedetnek tekinti, hanem egy *egész életen át* tartó alkalmazkodási és beilleszkedési folyamatnak. Ismert életpálya modellje szerint az emberek különböznek egymástól a képességeik, érdeklődésük, személyiségjegyeik tekintetében, és ennek alapján mindenki alkalmassá válhat valamilyen pályára. A pályák mindegyike – adott tűrészhatáron belül – bizonyos képességeket és személyiségstruktúrát igényel, tehát minden egyén alkalmas egy sor pályára, és minden pálya hozzáférhető bizonyos mennyiségű ember számára. A pályaválasztást és a szakmai beilleszkedést állandó folyamatnak tekintette, mert az egyén önmeghatározása és pályapreferenciái változnak az idők folyamán.¹¹ Életszakaszok és alszakaszok egész sorában foglalja össze az egész életen át tartó pályafejlődés és a szakmai fejlődés folyamatát, ezek a növekedés, felfedezés, megállapodás, fenntartás és a hanyatlás.

Az általam vizsgált diákok a pályafejlődésük tekintetében a *felfedezés szakaszában* vannak, mely a 15–24 éves kor közötti időszakra jellemző. A „*puhatolózás*” időszakában

8 SZILÁGYI Klára: *Tanácsadási elméletek*. Gödöllő, GATE GTK Tanárképző Intézete, 1993.

9 Szilágyi Klára: *Munka-pályatanácsadás, mint professzió*. Budapest, Kollégium Kft, 2003.

10 SZILÁGYI 2005.

11 SZILÁGYI 2005.

a serdülő (15–17 éves) keresi az olyan lehetőségeket, ahol érvényre juttathatja személyes érdeklődéseit, képességeit (szakkörök, sport, tanfolyamok), és már ideiglenes szakmai döntései is születnek. Az „átmeneti, átállási” fázisnak nevezett időszak (18–21 év) már a szakmával kapcsolatos első határozott döntéshozataloknak az ideje, valamint a fiatalnak a munka világa felé való orientálódási időszaka.

Pályaválasztási érettség, pályáérettség fogalma

Rókusfalvy Pál a pályaválasztási érettség feltételeként a személyiség olyan fejlettségi állapotát határozza meg, amely képessé teszi az egyént arra, hogy a külső információkat a saját személyére vonatkoztatva, de a realitásnak megfelelően dolgozza fel.¹² Feltétele az is, hogy az érett személyiség önismerete életkorának megfelelő szintű legyen, megfelelő önértékeléssel és valóságos aspirációkkal rendelkezzen. Ha mindez nincs jelen a személyiségben, az egyén nem tudja hasznosítani a rendelkezésre álló ismereteket, és irreális képet alkot a munka, a szakmák világához kapcsolódó elvárásokról, lehetőségekről.

Super fejlődéseméletében (1968) pályáérettnek tekinti azt az egyént, aki *tervez*, vagyis időtávatban gondolkodik, *aktív*, egyfajta kérdező magatartás jellemzi, *informált*, alkalmas a megfelelő *döntés* kialakítására, és *realitásorientációt*, a valóságban történő tájékozódást mutat.¹³

Crites szerint a pályáérettséget és a pályaválasztás iránti attitűdöt az alábbi öt összetevő mentén kell vizsgálni:¹⁴

1. az egyén *konceptiója*: e faktor alapján határozzuk meg, hogy az egyén megfelelő elképzeléssel rendelkezik-e a pályaválasztás folyamatáról, és felismeri-e a pályaválasztáshoz kapcsolódó nehézségeket, elfogadja-e a lépés fontosságát.

2. *függetlenségelfüggősége*, amely az egyéni elképzelések kidolgozottságára és a személyes felelősségvállalásra mutat rá, illetve arra, hogy döntésében milyen mértékben támaszkodik másokra

3. *involváltsága*: amely a pályaválasztáshoz való személyes viszonyt térképezi fel,

12 RÓKUSFALVY Pál: *Pályaléktan, pályáorientáció*. In: *Szöveggyűjtemény szociálpedagógia szakos hallgatók részére*. Szerk.: ORBÁN István, Eger, EKTF, 1994.

13 KENDERFI Miklós: *Pályáorientáció*. Szent István Egyetem, Gödöllő, 2011.

14 KENDERFI Miklós: *Pályáorientáció*. Szent István Egyetem, Gödöllő, 2011.

azt, hogy az egyén milyen mértékben építi be életébe a pályaválasztás kérdését

4. *munkával szembeni beállítottsága*, amely részben a munka, mint érték dimenzióját mutatja, hogyan viszonyul a munkához, mint tevékenységhez, illetve a munkához kapcsolódó értékek közötti választást engedi meg

5. *egyéni beállítottság*, a pályaválasztáshoz szükséges ismereteket és érzelmeket fogalmazza meg, amelyből kitűnik a személy számára legmeghatározóbb összetevők sora (önismereti elemek, presztízs, anyagi szempontok)

Összegezve a fentieket, elmondható, hogy a pályaegettség olyan fejlettségi szintként határozható meg, amely életkoronként eltérő, és megalapozza az egyén valamely pályán való eredményességét, illetve feltétele az egyén sikeres életvitelének. A pályaegettt egyénről elmondható, hogy ismeri érdeklődését, képességeit, értékeit és munkamódját, valamint cselekszik, aktívan keres és gyűjt információkat, döntéseket hoz, ezek alapján jól, eredményesen megtervezi jövőjét.

A pályaválasztási bizonytalanság jelensége

A pályaválasztási bizonytalanságra úgy tekinthetünk, mint fejlődési sajátosságra, amely a pályaválasztási döntés folyamatának természetes része, és a legtöbb középiskolást érinti az alternatívái mérlegelésekor, döntéshozatala előtt. Összetett állapot lévén, *kognitív* és érzelmi elemeket is magába foglal, melyek *hiányállapotok* formájában nyilvánítódnak meg. A pályacél hiánya, az önismereti hiányosságok, a környezettel kapcsolatos reális ismeretek hiányossága, a munkaerő piaci változások elfogadásának hiánya képezik a pályaválasztási bizonytalanság kognitív vetületét.¹⁵ A szorongás (vagyis a biztonság hiánya), az ambivalencia jelentős mértéke (vagyis az egyértelműség hiánya), a kontrollvesztés, az elhelyezkedéstől való félelem miatt érzett frusztráció (bizalom hiánya) képezik a pályaválasztási bizonytalanság érzelmi összetevőit.¹⁶

A pályaválasztási bizonytalanság nem tévesztendő össze a döntésképtelenség állapotával. Az előbbit a fejlődés során megjelenő, normatív és időleges állapotnak tekintjük, ami a döntéshozatal előtt, vagy olyankor jelenik meg, amikor egy korábbi döntés elavulttá válik, és az egyén új döntést kell hozzon a pályájával kapcsolatosan. A döntésképtelenség viszont olyan jellemző vonás, amely minden döntést igénylő

15 OSIPOW 1999 in LUKÁCS 2012.

16 FELDMAN 2003 in LUKÁCS 2012.

helyzetben megjelenik az egyén életvitelében és nem tekinthető normál fejlődése részének.

Lukács középiskolásokkal és egyetemista hallgatókkal végzett vizsgálata során a pályaválasztási bizonytalanság négy típusát különítette el: a döntésképesek, irányt keresők, szorongó választók, valamint krónikusan bizonytalanok csoportja.¹⁷ Ez olyan stratégiai tervezést tett lehetővé a pályaválasztással foglalkozó szakemberek (iskolapszichológusok, nevelési tanácsadók, osztályfőnökök) számára, mely révén meghatározható, hogy a bizonytalanságot mutató tanulóknak milyen beavatkozási forma lenne a legmegfelelőbb annak érdekében, hogy a későbbiekben képessé váljanak a döntésre, a valamely szakma melletti elköteleződésre, ne a bizonytalanság állapota uralkodjon el a teljes életvitelükön és ne váljanak döntésképtelenné.¹⁸

A szalutogenézis elmélete, a koherencia érzet

Aaron Antonovsky szalutogenézis elmélete kifejezi az egyénnek azt a törekvését, hogy az élete során felmerülő akadályokkal szemben cselekvő, problémamegoldó módon, a rendelkezésére álló erőforrásokat felhasználva viszonyuljon. Híressé vált „folyó metaforájában” az egyéni életutat egy „dühöngő, vad folyónak” („ranging river”) képzele el, melynek természetéből adódóan vannak nyugodt, csendes, biztonságos, könnyen megtehető és ugyanakkor veszélyes, sodró, örvénylő szakaszai. Felteszi a kérdést, hogyan lehetséges, hogy vannak egyének, akik életútjuk során, „jó úszóként” veszik az akadályokat, mások meg sodródnak, fuldokolnak. Véleménye szerint az a tény, hogy valaki milyen „jól tud úszni”, vagyis megküzdeni az élete során természetesen megjelenő akadályokkal, a koherencia érzetétől függ.

A *koherencia érzet* véleménye szerint egy „általános irányultság, az az átfogó, szilárd, ugyanakkor dinamikus érzés, amely kifejezi, hogy valaki mennyire bízik abban, hogy belső és külső környezete kiszámítható, és a dolgok nagy valószínűséggel a reális várakozásoknak megfelelően jól fognak alakulni”.¹⁹ Ez biztosítja az egyén

17 LUKÁCS 2012.

18 LUKÁCS Fruzsina: *A pályaválasztási bizonytalanság és identitás összefüggései középiskolás mintán*. Életpálya-tanácsadás folyóirat I-II sz. (2013), I: 32-36, II: 46-51.

19 ANTONOVSKY 1987, 19. old. id. BRASSAI László: *Az élet értelmessége, mint az egészségmagatartás védőfaktora serdülőkorban*. Doktori (PhD) értekezés, Semmelweis Egyetem Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola, 2011.

számára a folyamatos kihívások közepette is a belső egyensúlyt, harmóniát.

A koherencia érzetet három összetevő mentén írja le és vizsgálja:²⁰

1. *a világ megérthetőségének élménye*, az egyénnek az a képessége, hogy az őt körülvevő világot jól felépített rendszerként fogja fel, nem pedig fenyegetően zűrzavarosnak és teljességgel kiszámíthatatlannak.

2. *a kezelhetőség élménye*, amely az egyén azon meggyőződéséből fakad, hogy az élet során felmerülő problémákra többé-kevésbé mindig akadnak megoldásai, és ezekhez rendelkezik külső-belső erőforrásokkal.

3. *az értelemteliség élménye*, amely hozzásegíti az egyént ahhoz, hogy az életet érzelmi szempontból is értelmezhetőnek élje meg, és az akadályok leküzdése megérje számára az energia befektetést.

A koherenciaérzet alakulására a családi hatások szerepét találták a legmeghatározóbbnak, ezért már a gyermekkortól fejlődő, aktív diszpozicionális jellemzőnek tekintik, nem személyiségbeli képességnek.²¹

Egészségvédő és megtartó szerepe mellett jelentős társadalmi-szociális vetületéről is tudunk. Az átlag feletti koherenciaérzettel rendelkező egyéneknek nagyobb a társadalomba vetett bizalma, a közösségi életben mutatott hatékonysága és a társadalmi hatékonysága, valamint magasabb én-hatékonyság jellemzi őket.²² Láthatjuk tehát, hogy a mindennapi élet feletti alkalmasság érzésének, a belső kontrollnak és biztonságának, a jól szervezett életcéloknak lényeges szerepük van az élet értelmességének a megélésében. Különösen fontos ez serdülőkorban, amikor kiemelkedő szerepe van az identitásfejlődésnek, az életpálya tervezésnek és annak, hogy mindebben alkalmasnak élje meg önmagát a fiatal.

A kutatás módszertani vonatkozásai

Témaindoklásomat és a rövid elméleti áttekintést követően az alábbiakban bemutatom a kutatásom módszertani vonatkozásait, majd főbb eredményeit, melyeket adatokkal támasztok alá, végül felvázolom következtetéseimet és ajánlásaimat.

20 BRASSAI László: *Az élet értelmessége, mint az egészségmagatartás védőfaktora serdülőkorban*. Doktori (PhD) értekezés, Semmelweis Egyetem Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola, 2011. (a továbbiakban BRASSAI 2011)

21 BRASSAI 2011

22 SKRABSKI és mtsai. 2006 id. BRASSAI 2011.

Vizsgálatomat a gyergyószentmiklósi Salamon Ernő Elméleti Gimnázium tizenkettedik osztályos tanulóival végeztem. A mintát összesen 141 személy képezi, a megkérdezettek 96,5%-a töltötte ki a kérdőívet. A végzősök többsége lány (63,8%) és vidéki (59,6%).

A *tanulmányi háttér* vizsgálatához a diákok saját megítélésük alapján jelölték be az utóbbi egy év, illetve ha tovább tanulnak, akkor a választott szakhoz kapcsolódó középiskolai szaktantárgyak tanulmányi eredményeinek a szintjét a „gyenge-nagyon jó” skálán. A megkérdezettek a szaktantárgyak tekintetében mutattak nagyon jó (41,1%) és jó (36,2%) eredményeket, vagyis tudatosan készültek azokból a szaktantárgyakból, amelyeket tanulni szándékoztak a felsőoktatásban is. Az utóbbi egy év tanulmányi eredményeinek a tekintetében a fiúk szignifikánsan jobban teljesítettek, mint a lányok ($p=0,003$).

A *társadalmi háttér* tisztázása érdekében vizsgáltam a családi háttér jellemzőit, illetve külön-külön vizsgáltam a szülők legmagasabb iskolai végzettségét, jelenlegi munkaerő-piaci helyzetét, munkahelyeinek és szakmáinak a számát. Ezekből megemlítem, hogy a vizsgált személyek a legnagyobb arányban együtt élnek szüleikkel (84,4%), mindkét szülő a legnagyobb arányban alkalmazottként dolgozik a munkaerőpiacon, összességében az anyák iskolai végzettsége magasabb az apák végzettségénél (42,2% középiskolai, 21,6% felsőfokú). Az apáknak a szakmai pályájuk során több munkahelyük (30,5%-nak három-négy munkahely) és szakmájuk (41% két szakma) volt, mint az anyáknak.

A pályaválasztással, továbbtanulással kapcsolatos *tervek és tájékozottság* tekintetében a végzősök 94 százaléka hozott döntést a jövőjéről, 84 százalék szeretne továbbtanulni (közülük 36% a tanulás mellett dolgozna is). Azok a végzősök, akik teljes családban élnek, szignifikánsan többen választják a továbbtanulást, mint a többiek ($\chi^2=42,203$, $p=0,001$), valamint nagyobb arányban tanulnak tovább az egy szakmával rendelkező anyák gyerekei ($p=0,001$), tehát szignifikáns összefüggés mutatható ki a családi háttér jellege és a fiatalok jövővel kapcsolatos tervei között.

Annak ellenére, hogy a jövőjével kapcsolatos döntését szinte minden végzős meghozta (94%), csak 5 százalékuk érzi magát teljes mértékben vagy nagymértékben felkészültnek arra, hogy jelen életében döntést hozzon a pályaválasztásról. A válaszadók többsége „nagy részt nem” (26%), „egyáltalán nem” (17%), esetleg „kis mértékben” (25%) érzi magát felkészültnek a pályaválasztási döntés meghozatalára. A döntésük

meghozatalát tehát nagyfokú bizonytalanság, „érzelmi felkészületlenség”, szorongás kíséri.

A kutatásom középpontjában lényegében az állt, hogy erre a jelenségre választ találjak.

Megválaszolásához az alábbi *kutatási kérdéseket* és célokat fogalmaztam meg:

1. *Milyen külső-belső tényezőknek, valamint munkaértékeknek tulajdonítanak jelentőséget a pályaválasztási döntésük folyamatában, és ez megoszlik-e a nemek tekintetében?*

Célom a pályaválasztással, továbbtanulással kapcsolatos *döntés tényezőinek*, ezek jelentőségének, valamint azoknak a *munkaértékeknek* a vizsgálata, amelyek fontos részét képezik a jövőről, jövőbeli munkájukról alkotott elképzeléseiknek.

2. *Végzős diákjaink mennyire érettek a pályaválasztási döntésükben: milyen a koncepciójuk, elképzelésük a jövőjükkel kapcsolatban, mennyire függetlenek és involváltak²³ ebben, hogyan gondolkodnak a munka világáról?*

Célom vizsgálni végzős középiskolás diákjaink *pályaválasztással, jövővel* kapcsolatos *attitűdjét, a pályaválasztási érettségük szintjét*.

3. *Végzőseink hogyan érznek a pályaválasztással kapcsolatosan, mennyire érzik magukat magabiztosnak, mennyire bíznak a saját eredményességükben, milyen belső erőforrásokra támaszkodnak a jövőről való gondolkodás, a jövőhöz való viszonyulás tekintetében, vagyis milyen mértékű a koherenciaérzetük?*

4. *Találunk-e összefüggést a pályaválasztási érettség és a koherenciaérzet szintje között: befolyásolja-e a pályaválasztással kapcsolatos biztonságot az egyén koherenciaérzetének a szintje?*

Célom vizsgálni a végzős diákjaink jövővel kapcsolatos érzelmi beállítódásának szintjét, azt, hogy milyen mértékű a jövő kihívásaival szembeni *válaszkészségük*, feltárni a pályaválasztási érettségük kognitív és érzelmi tényezői közötti összefüggéseket.

A vizsgált jelenség összetettségére való tekintettel, *kevert módszertant* alkalmaztam. A kutatás egésze szempontjából a nagyobb hangsúlyt a kvantitatív, kérdőíves rész kapta, a kérdőívből nyert adatok irányt adtak a második félévben megvalósult kvalitatív rész megszervezéséhez, a félig strukturált interjúkhoz. A kvantitatív fázis mérőeszközei saját szerkesztésű, valamint kötött, formalizált kérdőívek voltak (Super-munkaérték kérdőív, Crites-féle pályaválasztási érettség skála, SOC - A koherenciaérzet mérésére szolgáló

23 Involvál: magában foglal vagy zár, tartalmaz, benne rejlik.

rövidített kérdőív), az adatokat leíró és összefüggéseket feltáró statisztikai eljárásokkal dolgoztam fel.

A kutatás főbb eredményeinek a bemutatása a célok mentén

A pályaválasztási döntés tényezőinek, valamint a munkaértékek vizsgálatának eredményei

Az alábbiakban kiemelek néhány adatot, összefüggést a pályaválasztással kapcsolatos *döntés tényezőinek*, ezek jelentőségének, valamint azoknak a *munkaértékeknek* a vizsgálatából, amelyek fontos részét képezik a végzőseink jövőről, jövőbeli munkájukról alkotott elképzeléseinek.

A *pályaválasztásról való gondolkodásban a saját érdeklődésüknek* tulajdonítanak a legnagyobb jelentőséget. Magas arányban (71%) vélekednek úgy, hogy az érdeklődési körük nagymértékben hozzájárul a pályaválasztással kapcsolatos döntésük meghozatalához. Ez a lányok esetében (átlag 6,71, szórás 0,786) szignifikánsan jelentősebb ($p=0,03$), mint fiúknál (átlag 1,31, szórás 1,12). A személyiség érdeklődési irányainak a tisztázása fontos feladata és támpontja a pályaaorientációs folyamatnak, vagyis annak a tudatosítása, hogy milyen tevékenységeket végeznek örömmel és ráhangolódással. Ugyanakkor a serdülő életkori sajátossága annak az igénye, hogy a mindennapokban azzal foglalkozhasson, amit szeret. Annak érdekében azonban, hogy a pályaválasztási döntésük ne csak érzelmi alapon meghozott legyen („Azt csináljam, amit szeretek”), lényeges, hogy az érdeklődési területüket szakmákhoz, pályákhoz kötötten is értelmezzék, kapcsolatba hozzák az adott szakma reális követelményeivel, tevékenységeivel, és ezek figyelembe vételével együtt mérlepeljenek.

A második kiemelt fontosságú tényezőnek a *saját képességeket* jelölték be (54%), melyek nagymértékben hozzájárulnak a pályaválasztási döntésükhöz. Az érett magatartás azonban azt feltételezi, hogy a képességek feltérképezése, tudatosítása mellett hozzák összefüggésbe a személyiségük többi aspektusával és a szakmákról, képzési lehetőségekről szerzett információkkal, továbbá ezek együttes figyelembe vételével tervezzenek.

Sokkal kevesebb jelentőséget tulajdonítanak a *tanárok javaslatának*, mindössze 6 százalék ítéli ezt nagymértékben fontosnak a pályaválasztási döntése szempontjából,

érdekes módon a fiúk esetében (átlag 3,35, szórás 1,718) ez szignifikánsan jelentősebb ($p=0,02$), mint lányok esetében (átlag 2,69, szórás 1,656).

Kiemelném még a *szülők szerepének* a megítélését a fiatalok döntésének szempontjából. A megkérdezettek közel fele (42%) nagymértékben fontosnak ítéli az édesanyja visszajelzését, javaslatát, 35 százalék az apáét. Az adatok jelzései annak, hogy végzőseink, bár életkorukból adódóan függetlenül és önállóan állnak a pályaválasztási döntésükhöz, mégis igénylik a szülői támogatást, nem csak az anyagiak, hanem a visszajelzések, javaslatok terén is. Sajnálatos módon a fiataloknak ezt a jogos igényét kis mértékben támogatják a szülők. A diákok nagyon magas arányban (72,3%, 102 diák) vallják azt, hogy a pályaválasztási döntés teljes mértékben rájuk van bízva, szüleik nem szólnak bele, de még csak nem is vesznek részt ennek a folyamatában. A későbbiekben bemutatott egyéni interjúk kapcsán, amikor arra kérem a diákokat, fejtsek ki, részletezzék ezzel kapcsolatos válaszukat, látni fogjuk, hogy meghatározó különbségek vannak a szülői vélemény és attitűd tekintetében az alacsony és a magas koherenciaszinttel rendelkező diákok között.

Munkaértékek tekintetében az önérvényesítésnek tulajdonítják a legnagyobb jelentőséget. Végzőseink több mint fele (64%) tartja nagyon fontosnak, hogy jövőd munkájában megvalósíthassa önmagát, érvényesüljön a személyes életstílusa, és olyan munkát végezhesen, amit szeret. Korábban láthattuk, hogy a döntés tényezői közül milyen nagy arányban (71%) tulajdonítanak a személyes preferenciának, az érdeklődésnek fontosságot.

Ezt követi a *társas kapcsolatok* fontossága, (59%) annak az igénye, hogy jövőd munkájukban befogadják a munkatársai, és ezek legyenek egyben barátai is, valamint a *munkával kapcsolatos biztonság és változatosság* (56%), annak a biztosítéka, hogy a jövőben mindig megfelelő munkával rendelkezzenek, és változatos, sokféle tevékenységet végezhesenek. Mindkét munkaérték nagyobb mértékben fontosabb, értékesebb a lányoknak, mint a fiúknak, és ez a különbség szignifikáns ($p=0,004$).

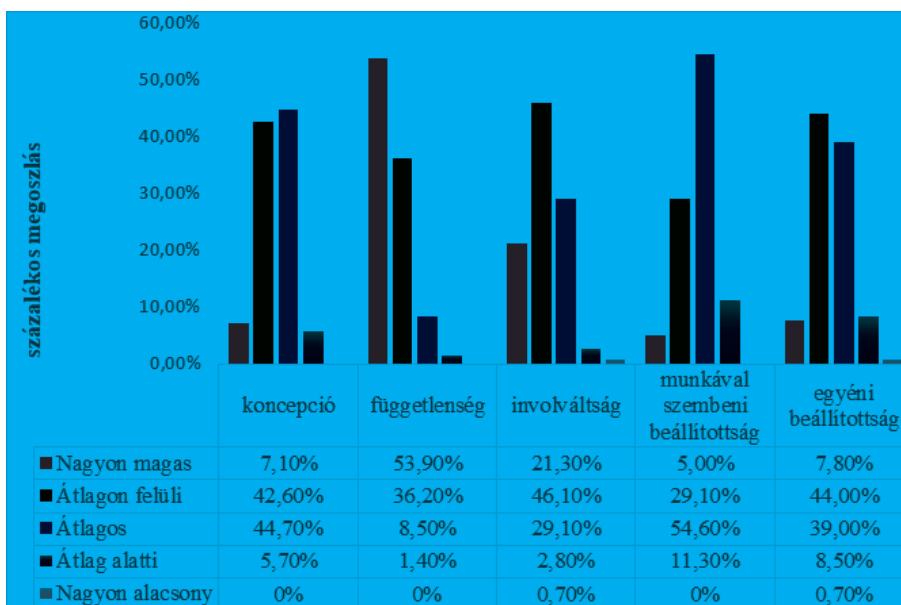
A megkérdezettek fele átlagos jelentőséget tulajdonít azonban a *teljesítménynek* (55%) és a *szellemi ösztönzésnek* (50%). A jövőd munkájában kevésbé tartja fontosnak, hogy szellemileg izgalmas munkát végezhesen és új gondolatokkal, megoldatlan kérdésekkel találkozzon, képezze, fejlessze önmagát. Kevesen, mindössze 20% tartja nagyon fontosnak azt, hogy jövőd munkája során mások tevékenységét is irányíthassa és vezetői képességeire szükség legyen (*irányítás*), ennek a fiúk tulajdonítanak nagyobb jelentőséget, mint a lányok, és ez a különbség szignifikáns ($p=0,002$).

A fentiekből az látszik, hogy az értékválasztásaik rácsengenek azokra az életkori sajátosságokra, amelyek az érett serdülőkort jellemzik, hogy kiemelt fontosságot tulajdonítanak az önérvényesítésnek, biztonságnak, de jóval óvatosabban ítélik meg azoknak a munkaértékeknek a fontosságát, amelyek nagyobb fokú erőfeszítést, kihívást, felelősségvállalást igényelnek.

A pályaválasztási érettség összetevőinek vizsgálati eredményei

A végzőseink pályaválasztási érettség szintjét az alábbi összetevők mentén vizsgáltam: adekvát vagy inadekvát koncepció a pályaválasztási folyamatról, a döntésben való függőség vagy függetlenség, az involváltság vagy annak a hiánya, a munkával szembeni beállítottság, a munkának tulajdonított érték és az egyéni beállítottság faktorok. Az 1. ábra faktorok szerinti lebontásban mutatja a megkérdezett diákok pályaezérettségre utaló, jó válaszainak a megoszlását.

1. ábra. Pályaezérettség faktorok gyakorisága a jó válaszok számának a függvényében.

Megfigyelhető, hogy a végzőseink pályaválasztási érettségének a szintje összességében jó, egyik összetevőben sem mutatnak számottevő arányban átlag alatti vagy nagyon alacsony szintet. A pályaezérettség, a pályaválasztás iránti attitűd

összetettségére való tekintettel érdemes azonban faktoronként megfigyelni az érettségi szintet és a fennálló különbségeket.

A diagramra tekintve szembeűnő, hogy a *fűggetlenség* faktorban mutatkoznak a leginkább érettnak (53,9% nagyon magas szintű, 36% átlagon felűli). A minta több mint fele önálló elképzelésekkel rendelkezik a pályaválasztásról, a munka világról, felelősségvállalással viszonyul a pályaválasztási döntéséhez, és nem támaszkodik mások véleményére. A részletes adatok azonban azt mutatják, hogy az önálló felelősségvállalás és döntés mellett a válaszadók 72%-a úgy vélekedik, hogy szüksége van szűlei, tanárai, barátai támogatására abban az esetben, ha elbizonytalanodik döntési folyamatában.

Végzőseink több mint kétharmada (67,4%) nagyon magasán vagy átlagon felűli mértékben *involvált*, vagyis a pályaválasztásuk, a jövőről való gondolkodásuk, eljövendő munkájukkal kapcsolatos elképzeléseik, vágyaik, kérdéseik szerves részét képezik a mindennapi életüknek. Pályaérett magatartásra utal, hogy ismerik azoknak a szaktantárgyaknak a körét, amelyek szükségesek az eljövendő szakmájukhoz (76,6%), tudják, hogy milyen preferenciák szükségesek adott pályához, és tudatában vannak a személyes aktivitásuk fontosságának (75,2%).

Átlagon felűli (44%) vagy nagyon magas (7,8%) a pályaválasztáshoz, mint folyamathoz való *egyéni beállítódása* a végzőseink kevesebb mint felének. Ők tisztában vannak az önismeret jelentőségével, azzal, hogy egy bentről kifele irányuló folyamatról van szó, és az önismeret és pályaismeret összhangja biztosítja az érett döntés lehetőségét. Figyelemfelkeltő adatok azonban, hogy a megkérdezettek közel fele (45,4%) csak a fejlődési lehetőséget látja egy szakma kimagaslóan vonzó szempontjának, nem számol a képességek szintjével, érdeklődési körrel. Továbbá magas azok aránya is, akik a döntésükben túlzott jelentőséget tulajdonítanak a szakmán belűli szabadságnak, önállóságnak (70,2%). Mindez éretlenségre utal, ugyanakkor számolnunk kell azzal a ténnyel, hogy serdűlőként természetsszerűen előnybe részesítik a sikert, az önállóságot, a szabadságot. Igénylik azt, hogy a saját maguk urai lehessenek a mindennapi életükben, életvitelükben, és ez átsugárzik a pályával kapcsolatos elképzeléseikre, igényeikre is. Pont ez, amire figyelni kell a pályaaorientációjuk során, és megfelelő önismerettel, reális pályaismerettel támogatni őket abban, hogy személyiségükben egyensúlyba kerüljenek a képességeik, érdeklődési körük, az önállósági törekvéseik azokkal a követelményekkel, amelyek adott pályákat, szakmákat jellemeznek. Ez fontos ahhoz, hogy majd érett felnőttként örömeiket és beválásukat tudják megélni a választott pályaterületen.

A munkával szembeni beállítottságukban mutatják a legtöbb jelét az éretlenségnek (54,6% átlagos szintű, 11,3% átlag alatti), amikor úgy vélik, hogy a másokon való segítség vagy az anyagiak képezik a munkatevékenység egyedüli lényegét, vagy nem tudják elképzelni, milyen lesz az életük a munkában. Ez hiányos pályaismeretre utal, arra enged következtetni, hogy nem látják még át a munkatevékenységek összetettségét, azt, hogy a munkában szerzett öröm (amit a válaszadók 95%-a tart fontosnak) nem egy tényező (pl. segítség) eredménye. Figyelni kell tehát arra, hogy végzőseinknek lehetősége adódjon a hiteles pályaismeretre, megfelelő szintű önismeretre, reális életcélokra és pályaképre, mert mindez pályáértett magatartást alakít ki bennük a munkával kapcsolatban, és hozzásegíti őket, hogy örömet leljenek majd a munkájukban.

Szintén átlagosnak mutatkozik a megkérdezettek 44,7 százalékának a pályaválasztásról, mint folyamatról kialakított *konceptiója*. Nem megfelelő koncepcióra és éretlenségre utal az az elképzelésük, hogy előbb ki kell próbálniuk önmagukat, képességeiket, teherbírásukat adott szakmán belül, és a megélt, konkrét tapasztalat alapján hozzanak döntést pályaválasztásukat illetően. Azaz időben kitolnák ennek az időpontját (kétharmaduk gondolja így). Feltételezésüknek lehetséges oka, hogy nem rendelkeznek megfelelő önismerettel, olyan identitásélménnyel, amely lehetővé tegye, hogy elképzeljék, megtervezzék pályaidentitásukat, azonosuljanak valamilyen szakmai szereppel. Mindössze egyharmaduk gondolja úgy, hogy rendelkezik annyi önismereti tudással, hogy nem szükséges kipróbálnia adott szakmákat a döntés meghozatala előtt (reálisan nincs is erre lehetőség), hanem az önismereti és pályaismereti tudása egyeztetésével hozza meg érett módon a döntését.

A fenti adatok irányadóak és figyelemfelkeltők lehetnek abban, hogy támpontokat nyújtsunk fiataljainknak a reális önismeretük és pályaismeretük, döntési képességük, szociális alkalmazkodó képességük alakításában, melyek hozzásegítik a pályaválasztási érettség kialakulásához és szubjektív megéléséhez.

A koherenciaérzettel kapcsolatos mérések eredményei

Végzőseink összetett önbizalom érzetének (koherenciaérzetének) vizsgálata során mértem a jövővel kapcsolatos érzelmi beállítódásuk szintjét, azt, hogy milyen mértékű a jövő kihívásaival szembeni *válaszkészségük*, valamint megpróbáltam feltárni a pályaválasztási érettségük kognitív és érzelmi tényezői közötti összefüggéseket.

Az 1. táblázat bemutatja a koherenciaszint átlagértékeinek a gyakoriságát a teljes vizsgált populáción.

2. táblázat. A koherenciaszint átlagértékei a vizsgált populáción

N	Átlagérték	Szórás	Átlag alatti koherenciaszint		Átlag fölötti koherenciaszint	
			N	%	n	%
140	1,48	0,501	73	52,1%	67	47,9%

A fenti adatokból az látszik, hogy végzőseink több mint fele (52,1%) átlag alatti koherenciaszintet mutat, vagyis bizonytalannak érzik magukat a jövőjük és a saját eredményességük tekintetében. Számukra az egyéni tanácsadás szintje javasolt a pályaképük körvonalazása érdekében. 47,9% átlag feletti koherenciaszintet mutat, ők bizakodóan viszonyulnak úgy jövőjükhöz, mint önmaguk eredményességéhez a jövőt illetően. Számukra a tájékoztatás javasolt a pályaválasztási döntésük folyamatában. Mindkét nemre átlag alatti koherenciaszint jellemző nagyobb mértékben, a fiúk esetében 51,0%, lányok esetében 52,8%, vagyis mindkét nem képviselői inkább bizonytalansággal viszonyulnak a jövőjükhöz, önmaguk sikerességéhez.

Az alábbiakban bemutatom azokat az adatokat, amelyek a pályaválasztási döntés változói közötti összefüggésekre világítanak rá.

A pályaválasztási érettség és a koherenciaérzet szintje közötti összefüggést két nézőpontból vizsgáltam: egyrészt a tekintetben, hogy hogyan ítélik meg saját érettségi szintjüket, másrészt a Crites-féle hivatási attitűd és érettségi skála faktorai mentén.

Saját megítélésük tekintetében azok a diákok érzik magukat a pályaválasztás szempontjából érettebbnek, akiknek átlag feletti a koherencia szintje, és ez a különbség szignifikáns az önmagukat bizonytalannak meghatározókhöz képest ($p=0,049$).

A Crites-féle hivatási attitűd és érettségi skála faktorai mentén vizsgálva, az adatok nem mutatnak szignifikáns összefüggést a pályaeérettség faktorainak mértéke és a koherenciaszint átlagértéke között. Jelzésértékűnek tartom azonban azt, hogy az involváltság faktor szignifikancia²⁴ közeliséget ($p=0,083$) mutat a koherenciaszint mértékével, jelezve, hogy minél magabiztosabbnak és bizakodóbbnak érzi magát egy

²⁴ Szignifikáns: jelentékeny, jelentős, meghatározó. A statisztikában egy eredmény akkor szignifikáns, ha annak a valószínűsége, hogy az csupán a véletlenek összjátékaként jött ki, egy előre meghatározott érték alatt marad. Ez az önkényesen megválasztott érték általában 5%. Ha a vizsgált minta elemszáma elég nagy, illetve egy korreláció elég magas, akkor az eredmény szignifikáns.

fiatal, nagy valószínűséggel annál nagyobb mértékben építi be a mindennapi életébe a jövőjéről való gondolkodást, involválódik saját döntésébe.

A jövővel kapcsolatos tervek: továbbtanulással kapcsolatos döntés, munkaerőpiacon való elhelyezkedés és a koherenciaérzet közötti összefüggések

A koherenciaérzet és a jövővel kapcsolatos tervek (továbbtanulás, munka, munkába állás, elhelyezkedés a munkaerő piacon) tekintetében azt vizsgáltam, hogy milyen összefüggés mutatható ki a végzőseink koherenciaérzet szintje és a jövővel kapcsolatos döntése és tervei, valamint a között, hogyan viszonyulnak a munkaerőpiacon való elhelyezkedéshez.

A rendelkezésemre álló adatok azt mutatták, hogy nagyon magas azoknak a diákoknak az aránya, akik *meghozták a döntésüket* a jövőjükkel kapcsolatosan (94,3%), akár átlag feletti (esetükben 95,5%), akár átlag alatti (esetükben 93,2%) a koherenciaérzetük szintje. Ez arra enged következtetni, hogy vállalják a helyzetükkel együtt járó életfeladatot, azt, hogy döntsenek a „hogyan tovább” kérdésben, függetlenül attól, hogy mennyire érzik magukat hatékonyak és magabiztosnak. További kérdéseket vet fel azonban, hogy milyen tényezők hatására hozzák meg ez esetben a döntésüket azok, akik alacsony koherencia érzettel bírnak.

Továbbtanulás tekintetében végzőseink több mint fele tovább tanul, akár átlag alatti (esetükben 46,5%), akár átlag feletti (esetükben 57,4%) a koherencia szintje, vagyis akár bizakodóan, magabiztosan vagy bizonytalan érzésekkel tekint a jövője felé. Nincsen számottevő eltérés azok között sem, akik *munkát vállalnak a tanulás mellett*. 40,3%, bizonytalan érzésekkel, 37,7% a tanulást és munkát, mint jövővel kapcsolatos tervet, bizakodóan és magabiztosan éli meg. Legkisebb azok aránya (4,9%), akik magabiztosan, átlag feletti koherenciaérzettel a *munka* mezején képzelik el a jövőjüket ($p=0,193$).

A jövőbeli elhelyezkedésüket illetően a „*Mennyire tartasz attól, hogy tanulmányaid befejezése után nem tudsz majd elhelyezkedni*” kérdéssel vizsgáltam a saját megítélésük szerinti érzelmi viszonyulásukat az „*egyáltalán nem tartok*” és a „*nagymértékben tartok*” intervallumok között. Az eredmények alapján az átlag alatti koherenciaszintet mutató, vagyis jövőjükkel kapcsolatban bizonytalanul viszonyuló diákok nagyobb mértékben (átlag 4,41) tartanak a jövőbeli elhelyezkedési nehézségektől, mint a magabiztosabb társaik (átlag 3,25), és ez a különbség erősen szignifikáns ($p=0,007$).

A családi hatások és a koherenciaérzet szintjei közötti összefüggés kvantitatív és kvalitatív mutatói

Az egyén koherenciaérzetének az alakulására a családi hatások szerepét találták a legmeghatározóbbnak a jelenség kutatói, ezért több nézőpontját is vizsgáltam a koherenciaérzet és a családi háttér közötti összefüggéseknek. A számszerű adatok azonban nem mutattak szignifikáns összefüggést a család anyagi helyzete, a szülők legmagasabb iskolai végzettsége, munkaerőpiaci helyzete, munkahelyének és szakmájának a száma és a koherenciaérzet szintje között.

Mivel a fiatal „beszívja a szülők és más felnőttek munkájának érzelmi zenéjét”²⁵, tovább vizsgáltam a családban elhangzott, a jövővel kapcsolatos üzenetek gyakoriságát, illetve ezek összefüggését a diákjaink koherencia szintjével. Ehhez olyan kijelentéseket gyűjtöttem össze, amelyeket tanácsadói munkám során, frontális vagy egyéni helyzetben nagyon gyakran hallottam a diákjainktól, mint otthoni üzeneteket a jövőjükkel kapcsolatban. Ezek mentén 19 kijelentést fogalmaztam meg és illesztettem a vizsgálati eszközömbé. Faktoranalízissel három csoportba rendszereztem, és a legnagyobb faktorsúlyú item²⁶ alapján neveztem el: érzelmi jellegű, érdeklődésre, motivációra alapozó mondatok (n=9), racionális jellegű, ésszerűsége intő mondatok (n=7), nyitottságra alapozó mondatok (n=2). A tanulmány terjedelmére és jellegére való tekintettel, csak tallózni fogok belőlük.

(1) Az érzelmi jellegű, érdeklődésre, motivációra alapozó mondatok közül a családok részéről a leggyakrabban elhangzottak a „*Mi mindenben támogatunk, csak jól dönts, mert egy életre teszed.*” (31%), illetve az „*Olyan szakmát válassz, ami érdekel!*” (31%). Az első mondat üzenete azt a mára már nehezen megvalósítható, de a köztudatban még erőteljesen jelen levő szemléletet hordozza, hogy a pályaválasztás egy életre szóló döntés. Felvetődik a kérdés, hogy milyen érzelmi hatása van a választás előtt álló fiatalra nézve? A második mondat arra enged következtetni, hogy a szülők tudatában vannak az egyéni érdeklődés fontosságának a pályaválasztásban. A „*Ne várj garanciákat, bátran menj, tapasztalj, tanulj, semmi sem vész kárba*” üzenetet azonban a válaszadók mindössze 12%-a hallja otthon gyakran, annak ellenére, hogy bátorító és felszabadító jellege valószínűleg csökkenthetné a jövő kiszámíthatatlanságával szembeni bizonytalanságot,

25 CSIRSZKA 1987 id. SZENTES2016

26 Item: tétel, feladat, egy darab.

a befektetett munka értelmetlenségétől való félelmet. A diákok 37%-ánál ritkán, vagy többnyire nem is hangzik el ilyen jellegű bátorítás.

(2) A racionális, ésszerűségre intő mondatokból a leggyakrabban az „*Olyan szakmát válassz, amire manapság szükség van a világban*” (27%), és a „*Tanulj, és olyan szakmát válassz, hogy többre vidd, mint mi, könnyebb legyen az életed*” (27%), illetve az „*Úgy válassz szakmát, hogy abból tudjál megélni*” (22%) mondatok hangzanak el. Olyan üzenetekről van szó, amelyek a racionális, jól megfontolt önálló döntésre helyezik a hangsúlyt, és az eredményességet várják el a döntés előtt álló fiataloktól. Kérdés, hogy a jövőbeli megélhetés záloga, az olyan szakma választása, amelyre „manapság” szükség van a világban, nem-e jelent olyan irreális elvárást, amely érzelmi terhet ró a fiatalokra?

(3) A nyitottságra alapozó, bátorító, a választás szabadságát képviselő, az egyéni felelősségre rámutató mondatok nagyon ritkán hangzanak el a végzőseink családjában. A „*Te csak menj, tanulj, gyűjts tapasztalatot, majd kialakul a jövő*”, vagy ehhez hasonló üzenetet a megkérdezett 141 diákból mindössze hét (5%) hallja gyakran, 20% családjában többnyire nem, 21% családjában pedig soha nem hangzik el ilyen jellegű útmutató. A „*Ne félj, mindig lehet változtatni, váltani*”, mely a pályaválasztás dinamikusságára, folyamat jellegére utalhat, mindössze 8% hallja nagyon gyakran és 13% többnyire gyakran. Sajnálatos módon végzőseink 23%-a soha nem hallja ezt a fajta üzenetet szüleitől.

Mondatok, kijelentések, melyek irányt mutatnak, tanácsolnak, de valójában *nem adnak visszajelzést a fiatalnak a saját képességeiről*, arról, hogy milyen is ő, hogyan látják őt a szülei, mire tartják őt képesnek, így kérdéses, hogy mennyire tudják betölteni jó szándékú rendeltetésüket. Kutatásomban feltételeztem, hogy a családban hallott, ilyen jellegű üzenetek és viszonyulásmódok befolyással vannak a választás folyamatában levő fiatal koherenciaérzetének a szintjére. A számszerű adatok azonban nem támasztották alá ezt a feltételezésemet, nem mutattak szignifikáns összefüggést a családból származó, pályaválasztással kapcsolatos üzenetek és a diákok koherencia szintje között. Azonban az interjúk, melyek a jövővel kapcsolatos egyéni gondolatok, vélemények, attitűdök feltárását célozták meg, igazolták ezt a feltételezésemet.

Az egyéni interjúk tapasztalatainak és eredményeinek a felvázolása

Tekintettel a vizsgált jelenség összetettségére, feltételeztem, hogy a kérdőíves felmérésből kapott válaszok óhatatlanul szűkszavúak és statikusak lesznek, és a jobb megértés és magyarázat céljából szükség lesz azok kifejtésére. Ennek érdekében szerveztem meg a kutatás második, minőségi szakaszát, melyben félig strukturált, átlag 40 perces szóbeli interjúk formájában, hét kérdés mentén kérdeztem a kiválasztott személyeket a pályaválasztáshoz, a jövőhöz és jövőendő szakmájukhoz való kognitív és érzelmi viszonyulásokról. Illetve arról, hogy milyen erőforrásokat mozgósítanak önmagukban, mi motiválja őket döntésükben, ők maguk mennyire vannak jelen ennek a folyamatában, és hogyan viszonyul mindehhez a családjuk. Az interjúk tehát egyéni gondolatok, vélemények, attitűdök feltárását célozták. Lényeges szempont volt arra is ráláttni, hogy a pályaválasztási döntés folyamatában milyen gondolkodásbeli, érzelmi változásokat tapasztaltak az életfeladatukkal kapcsolatosan a lekérdezés időpontjától (október) a tényleges beszélgetés időpontjáig (május), és ezt hogyan élik meg.

A személyek kiválasztásának a szempontja a vizsgált populáció szintjén elért legmagasabb és legalacsonyabb koherenciaszint átlaga volt. Ez alapján, arányosan elosztva a magas és alacsony koherencia átlaggal rendelkezőket, összesen 10 diákkal készítettem egyéni interjút.

Az alábbiakban a koherenciaérzet és pályaválasztási érettség összetevői mentén vázolom fel röviden a következtetéseimet, külön az átlag alatti és külön az átlag feletti koherenciaszinttel rendelkező interjúalanyok esetében.

Az alacsony koherenciaszintet mutató diákok esetén a koherenciaérzet összetevői (értelmezhetőség, kezelhetőség, jelentőség) a következőképpen mutattak:

A világ értelmezhetősége tekintetében a megkérdezettek lehetőségként élik meg az eljövendő változásokat, de nem annyira az önmaguk kiteljesedése, mint inkább a családból való kiszakadás, a szülőknek való bizonyítás, a „másként éljem az életemet, mint amilyen hatások itt érnek” igénye adnak értelmet az életeseménynek. Mindehhez belső erőforrásként a bizonyítási vagy kitörési vágyat, célt fogalmazzák meg, kevésbé az önbizalmat, a pozitív énképet, az önmaguk erejében vetett hitet, ilyen értelemben nincsenek is tudatában belső erőforrásaiknak. Van úgy, hogy nem is értik az ezzel kapcsolatos kérdést.

A jövőendő élethelyzetek kezelhetőségéről úgy gondolkodnak, hogy eleve

számítanak mások (személyek, szerencse) segítségére. Saját szerepük, felelősségük tekintetében irreális célokat fogalmazznak meg, mint „*ha majd odateszem becsületesen magam, akkor biztos, hogy sikerül, eddig azért nem tettem oda magam, mert nem volt fontos.*” Nem tudatosítják magukban azokat a feladatokat, amelyekre oda kell majd figyelniük az új élethelyzetben, nem informálódnak a lehetőségek felől. Elrugaszkodnak a realitásról, mert nem is ismerik azt (pl. az a vélemény, mi szerint nem lehet nehéz két egyetemi szakot és mellette munkát vállalni, mert biztos sikerül, „*ha odateszem magam*”). (Kezelhetőség szintje)

Mivel a választással járó változás többüknek is a jelenlegi élethelyzetéből való kitörés vagy a környezetének való bizonyítás lehetőségét jelenti, túl nagy jelentőséget tulajdonítanak neki (pl. bele sem mer gondolni abba, mi lesz, ha nem tud elmenni), vagy időben kitolnák, hogy ne kelljen még megküzdenek vele, még készülhessenek, érthessenek rá. (Jelentőség szintje)

A pályaérettség tekintetében az interjúalanyokra alapvetően az átlagos érettségi szint a jellemző, különösen a munkával kapcsolatos beállítódás faktornál, ahogyan a teljes populáción mért adatok esetében is ebben a faktorban a legmagasabb az éretlen magatartást mutató válaszok száma. Feltételezhetően ebben része van az olyan riogató jellegű szülői üzeneteknek is a megélhetéssel, jövőbeli munkájukkal kapcsolatban, mint például: „*úgyis csak ismeretség árán tudsz álláshoz jutni, mindegy mit tanulsz, milyen jó vagy*”, „*ezzel a szakkal itthon biztos nem kapsz állást*”, illetve „*csak legyen megfizetett állásod, ez a lényeg, nem annyira az, hogy szeresd*”.

A magas koherenciaszintet mutató diákok esetén a koherenciaérzet összetevői (értelmezhetőség, kezelhetőség, jelentőség) a következőképpen mutattak:

A világ értelmezhetősége tekintetében az látható, hogy az alanyok jól átgondoltan viszonyulnak jövőjükhöz, számukra a változás kihívás, olyan lehetőség, melyben reményeik szerint megtapasztalhatják és kipróbálhatják önmagukat új élethelyzetekben, és kiteljesedhetnek. „*Furcsa és érdekes, már alig várom, hogy el kezdődjön, mert olyan szakot és szakmát tudtam választani, ahol remélem, hogy ki fogok tudni teljesedni*”. Volt, aki úgy fogalmazott, hogy élvezi ezt az élethelyzetet, amelyben valami megszokott, kialakultból megy a teljesen új, eddig nem tapasztalt életstílus, életvezetés felé.

Várakozással, nyitottsággal és izgalommal tekintenek tehát a közeljövőben történő változásokra, melyhez belső erőforrásként az nyújt biztonságot, hogy reálisan próbálják átlátni az új élethelyzet nehézségeit és lehetőségeit egyaránt, számolnak az

akadályokkal, például azzal, hogy az első évben erőfeszítéseket kell tenniük. Esetükben többször elhangzik a beszélgetések alatt a „tudjam, mire számíthatok” fontossága és tudatossága, hogy keresik a szerepüket az akadályok leküzdésében. *„Számolok azzal, hogy az új helyzet ismét elbizonytalanít, mint kilencedikben, lehet, hogy az első félév nehéz lesz, ismét oda kell figyeljek arra, hogy nyitottan, érdeklődően viszonyuljak az emberekhez, helyzetekhez, de kíváncsivá tesz, hogy fog menni”* vagy *„kíváncsi vagyok, hogyan fogok tudni hatékonyan megtanulni tanulni”*. Kihívás tehát az új életvitelhez való alkalmazkodás, és mindezzel kapcsolatban megélnék kíváncsiságot, izgatottságot és félelmet egyaránt. (Kezelhetőség szintje)

Mindennek a jelentőségét az önmaguk kiteljesedése szempontjából élik meg, kíváncsian vetítik előre azt az énképet, melyben ők az új életszerepben és feladatokban léteznek, és jelentőséget tulajdonítanak annak, hogy befejezve a középiskolát, valami teljesen újba kezdenek. (Jelentőség szintje)

A pályaelettség összetevőinél a magas koherenciaszinttel rendelkező interjúalanyokra összességében az átlag feletti és a nagyon magas szint a jellemző, különösen a függetlenség faktornál, ahol átlag feletti vagy nagyon magas szintet mutat, akárcsak a teljes minta esetében. Az *„alig várom, hogy kipróbáljam magam”*, *„alig várom, hogy önállósulhassak, és kipróbáljam, hogyan tudok helyt állni”* mondatok gyakran elhangzottak az alanyok részéről az interjúkészítés folyamatában. A munkával szembeni beállítódás és az egyéni beállítódás tekintetében is magasabb értékeket mutatnak, mint az alacsony koherenciaérzettel bíró társaik.

Korábban említettem, hogy a vizsgálat rákérdez a család viszonyulására a pályaválasztásához, és nagyon nagy arányban (72,3%) vallják azt, hogy a szüleik teljes mértékben rájuk bízta a döntést.

Az alábbiakban álljon itt néhány vallomás, ami betekintést adhat a „teljes egészében rám bízta” szülői attitűdre: *„anyám teljesen magamra hagy, meghallgat, ha mesélek neki terveimről, de nem válaszol semmi konkrétumot, nem mond semmi szempontot, talán annyit, hogy majd meglátjuk, semmi sem biztos”* – meséli az a lány, akinek évfolyam szinten a legalacsonyabb a koherenciaérzet mutatója. Más esetben a szülők soha nem beszélgettek a végzős fiúkkal arról, hogyan gondolkodik a jövőjéről: *„nincs üzenet a szüleim részéről azzal kapcsolatban, hogy én milyen vagyok, mit látnak bennem, mire lennék megfelelő”*. Van olyan válasz is, amely egy hosszú megküzdést mutat be az apával, aki kezdetben nyomást gyakorolt a lányára a döntés meghozatalában: *„rám*

volt szállva, belém volt kötve, pedig én is tudtam, hogy döntenem kell, engem is zavart a bizonytalanságom”. Majd amikor az alany elfogadta a saját alternatívája mellé az apa alternatíváját is, az apa nem foglalkozott tovább a pályaválasztás kérdésével. Az érzelmi magára hagyottság, a serdülő személyiségvonásaira, képességeire, erősségeire vonatkozó szülői vélemény, és visszajelzés hiánya mutatkozik meg a szülők viszonyulásában azoknál a diákoknál, akiknek a legalacsonyabb a koherenciaérzetük az évfolyamról.

A magas szintű koherenciaérzetet mutató diákkal folytatott beszélgetés során körvonalazódott az a közös vonás, hogy a döntésüket valójában önállóan hozták meg, egyéni, belső munka eredményeképpen, azonban a szüleik részt vettek a döntéshozatal folyamatában. Szerepük az volt, hogy visszajelzést adtak a döntés előtt álló gyermeküknek arról, milyen erősségeik vannak, személyiségjegyek alapján milyen szakmai szerepben vagy tudományterületen tudják elképzelni őt. Az volt rábízva a fiatalra, hogy azonosul ezzel a tükörrel, szülői véleménnyel, vagy nem. Idézek néhány részletet a beszélgetésünkből, amelyek jól szemléltetik a leírtakat: „Édesanyám bátorított, hogy azzal foglalkozzak, ami érdekel, ha jó vagyok történelemből és szeretem is, a fele irányuljak, majd az állás is kialakul.” „Szüleim megkérdezték, milyen jegyeim vannak matekból, infóból, mit szerettek ezekben a tantárgyakban, el tudom-e képzelni, hogy hosszú távon is ezt tanuljam, ezzel foglalkozzak?”. „Anyám azt mondta, ha eddig sok irodalmi versenyen vettél részt, valószínűleg jó vagy irodalomból.” Jól látható, hogy a szülők a visszajelzéseik mellett állást is foglaltak, véleményt mondtak szakmákkal kapcsolatban, de minden esetben a gyerekük szemszögéből, és nem a jövedelem vagy elhelyezkedés, presztízs volt az elsődleges.

Az interjúk során lényeges szempont volt rálátni, hogy a pályaválasztási döntés folyamatában milyen változásokat tapasztaltak az alanyok az életfeladatukkal kapcsolatosan a lekérdezés időpontjától (október) az interjú időpontjáig (május), és ezt hogyan élik meg.

Annak ellenére, hogy nem vizsgáltam utótesztel az interjúalanyok koherenciaérzetének szintjét, az interjúkból az derült ki számomra, hogy a kezdetben bizonytalanságot és alacsony koherenciaszintet mutatók közül is többen magabiztosabban kezdtek viszonyulni a jövőhöz. A saját és környezetük erőforrásai tekintetében bizakodóbbak lettek, tudatosították önmaguk számára azokat a lehetőségeket, amelyeket a változás hozhat az életükben, és elkezdtek kihívásnak értelmezni ezeket. Tették mindezt egy olyan *belső munka* eredményeként, mely során tudatosan tájékozódtak a lehetőségekről,

kitették magukat olyan élethelyzeteknek, amelyekről korábban félték, tudatosan kerestek olyan megerősítéseket a környezetükben, amelyek az identitásképzésükben jelentősek voltak. Mindez ráerősít arra, hogy a pályaválasztási döntés nem statikus, megfordíthatatlan aktus, hanem egy dinamikus, a személyiséggel együtt alakuló, változó folyamat, olyan belső munka, melyben az egyén, ha megtalálja a kapcsolatot a saját személye, identitása, öndefiníciója és valamely pályakép, illetve szakmai szerep között, el tud köteleződni, és bizakodóan tud viszonyulni.

Következtetések és ajánlások a kutatási kérdések és célok mentén

Az életpálya-tervezés folyamatában a pályaválasztás olyan kiemelt jelentőséggel bíró, összetett életfeladat, mely feltételezi a fiatalok részéről az életkoruknak megfelelő önismeretet, önértékelést, és azt, hogy reális, jól rendszerezett információkkal és célokkal, éretten és magabiztosan viszonyuljanak a döntésükhöz. A bemutatott kutatás középpontjában lényegében ennek a vizsgálatra állt az alábbi kérdések mentén:

(1) Végzős diákjaink *mennyire érettek a pályaválasztási döntésükben* a koncepciójuk, függetlenségük, involváltságuk, a munkával szembeni beállítottság és a személyes értékösszetevők mentén?

A bemutatott adatokból láthattuk, hogy végzőseink pályaválasztási érettségének szintje összességében jó. Eltérő viszont a pályaválasztási érettség faktoraiban (összetevőiben) az érettséget vagy éretlenséget mutató állítások aránya. Leginkább a *függetlenségükben* és *involváltságukban* (közreműködésükben, jelenlétükben) érettek. Többségében önálló elképzelésekkel rendelkeznek a munka világról, a jövőről való gondolkodásuk, eljövendő munkájukkal kapcsolatos elképzeléseik, kérdéseik szerves részét képezik a mindennapi életüknek. Képesek arra, hogy megfogalmazzák önmaguk és környezetük számára a pályaválasztáshoz kapcsolódó ismereteiket, értékeiket, önismereti tartalmaikat és érzelmeiket, vagyis érett magatartást mutatnak a pályaválasztáshoz való *egyéni beállítottságukban* (a megkérdezettek több mint fele mutat átlagon felüli vagy nagyon magas szintet).

A legnagyobb arányban a *munkával szembeni beállítottságukban* és a pályaválasztásról, mint folyamatról kialakított elképzelésükben (*koncepciójukban*) mutatják az éretlenség jelét (a megkérdezettek több mint fele). Válaszaikból az derül ki, hogy nem látják még át a munkatevékenységek összetettségét, úgy vélik, hogy a másokon

való segítség vagy az anyagiak képezik a munka egyedüli lényegét és örömforrását. Ez hiányos pályaismeretre utal, és arra enged következtetni, hogy a diákjainknak hiteles, reális információkra és mintákra van szükségük a munka világról. Szintén éretlenségre utal az az elképzelésük (konceptiójuk), hogy előbb ki kell próbálniuk önmagukat, képességeiket, teherbírásukat adott szakmán belül, és a megélt, konkrét tapasztalat alapján hozzanak döntést pályaválasztásukat illetően. Feltételezésük lehetséges oka ismét a hiányos pályaismeret és önismeret, amely megnehezíti, hogy elképzeljék, megtervezzék pályaidentitásukat, és azonosuljanak valamilyen szakmai szereppel. Biztosítani kell tehát a reális pályaismeret és az önismeret lehetőségeit ahhoz, hogy diákjaink megfelelő elképzeléseket alakíthassanak ki magukban a pályaválasztás folyamatáról, reálisan lássák azokat az összetevőket, amelyek a sikeres választást biztosítják.

(2) *Hogyan éreznek a pályaválasztással kapcsolatosan, milyen mértékben érzik magukat magabiztosnak és bizakodónak a jövőhöz való viszonyulásuk tekintetében, vagyis milyen a koherenciaérzetük szintje?*

A kutatás során beigazolódtott a koherenciaérzetnek, mint a világhoz való sajátos, belső beállítódásnak a szerepe a pályaválasztási döntés érzelmi megélésében azáltal, hogy hozzájárul az egyének involváltságának, bevonódottságának és magabiztosságának a mértékéhez. A pályaaorientációs munka szempontjából ott van jelentősége, hogy meghatározhatók azok a beavatkozási szintek és formák, amelyek a legmegfelelőbbek a pályaaorientációs folyamatban részt vevő fiataloknak, annak érdekében, hogy képessé váljanak a döntésre, a valamely szak és szakma melletti elköteleződésre.

Végzőseink esetében mindkét nem képviselőinél magasabb azok aránya (52,1%), akik átlag alatti koherenciaszintet mutatnak, vagyis bizonytalanok érzik magukat a jövőjük és a saját eredményességük tekintetében. Számukra az *egyéni tanácsadás* szintje javasolt önmaguk meghatározása és személyükhöz kapcsolódó pályaképük körvonalazása, a döntésükben való involváltságuk mértékének a növelése érdekében. A jövőjükhöz és önmaguk eredményességéhez bizakodóan viszonyuló, vagyis átlag feletti koherenciaszintet mutató diákok (47,9%) számára valószínűleg elegendő a pályaismeret gazdagítása érdekében végzett tájékoztatás vagy információs tanácsadás, mert alkalmasak arra, hogy a kapott információkat hatékonyan integrálják, öndefiníciójukhoz kapcsolják a pályaválasztási döntésük folyamatában.

(3) *Találunk-e összefüggést a pályaválasztási érettség és a koherenciaérzet szintje között, befolyásolja-e a pályaválasztással kapcsolatos biztonságot az egyén koherencia*

érzetének a szintje?

A saját megítélésük alapján a végzőseink pályaválasztási érettségét vizsgálva a koherenciaszint mértékével összefüggésben elmondható, hogy azok a diákok érzik magukat a pályaválasztás szempontjából érettebbnek, akiknek átlag feletti a koherencia szintje, és ez a különbség szignifikáns az önmagukat bizonytalannak meghatározókhoz képest ($p=0,049$).

Az egyéni interjúk rámutattak arra, hogy:

- az alacsony koherenciaszintet mutató diákok a bizonytalanság jeleit mutatták a jövőhöz való viszonyulásuk és saját bevéltésüket illetően, a pályaválasztási érettségük szintjétől függetlenül.

- a pályaválasztási érettség magas szintje ellenére az alacsony szintű koherenciaérzettel rendelkező diákok a bizonytalanság jeleit mutatják a jövőhöz való viszonyulás tekintetében.

A kutatás bemutatása során azonban azt láthattuk, hogy nagyon magas azoknak a diákoknak az aránya (94,3%), akik meghozták a döntésüket a jövőjükkel kapcsolatosan, akár átlag feletti, akár átlag alatti a koherenciaérzetük szintje, vagyis függetlenül attól, hogy mennyire érzik magukat érettnak, hatékonyan és magabiztosnak. Ez választ adhat arra a tapasztalati élményre, mely a kutatásom alapkérdését képezte, hogy végzőseink nagy aránya döntésképes, tevékenyen részt vesz a pályaorientációs munkában, mégis bizonytalan, szorongó, kételkedő, biztosítékokat várna azzal kapcsolatban, hogy jó döntést hoz, sikeresen fog tartós állást kapni, bevélti a választott szakmájában, és helytállni a munkaerőpiacon.

A kvalitatív kutatás eredményeinek és ezek összefüggéseinek a feltárásakor körvonalazódott az a megállapításom, hogy a bizonytalanság mérésére alkalmasabbak a kvalitatív vizsgálati módszerek, mint az interjú, vagy a jövőt illetően az esettanulmány.

(4) Továbbá az egyéni interjúk eredményeképpen megerősítést nyert a szülők szerepének a fontossága a végzőseink pályaválasztási döntésének a folyamatában, a családi háttér jellegétől függetlenül. Hangsúlyozom, hogy a szülők szerepe a döntési folyamatban jelentős: abban, hogy visszajelzést, tükröt biztosítsanak az identitásukat és pályaképüket kereső serdülők számára, vegyenek részt a lehetőségek közös átbeszélésében, képviseljék meglátásaikat, szem előtt tartva a fiatal egyéni döntésének a szabadságát. Tegyük mindezt annak ellenére, ha az a világ, amely felé a fiatalok haladnak ismeretlen és kiszámíthatatlan a szülői generációnak, nincsen rálátásuk az újabb képzési

lehetőségek rendszerére, szakmák világára, de ugyanilyen ismeretlen az önállósága és pályája kezdetén álló fiatalnak is. A szülő jelenléte érzelmi támaszt és biztonságot nyújt. A ráhagyás, a „rád bízom, a te életed, te dönts el” szülői attitűd kevésbé szabadságot, mint inkább bizonytalanságot és magára hagyottságot kelt a fiatalokban. Fontos feladatnak mutatkozik megtalálni a szülőkkel való találkozás módjait és színtereit, a pályaorientáció folyamatába való bevonásuk lehetőségeit, módzatait.

NIVELE DE ASOCIERE ÎNTRE FACTORII MATURITĂȚII PROFESIONALE ȘI GRADUL DE COERENȚĂ ÎN FORMAREA ATITUDINII PROFESIONALE LA ELEVII DIN CLASA A XII.

Autorul, ca consilier școlar, constată că absolvenții de liceu au o viziune clară de viitor, sunt oarecum informați și decisivi, dar sunt extrem de nesiguri în privința implicării lor viitoare. Cercetarea încearcă să găsească răspunsul la această controversă, analizând corelațiile dintre maturitatea și coerența carierei și rolul părinților în alegerea carierei.

Cercetarea a examinat elevii de clasa a douăsprezecea ai Liceului Teoretic „Salamon Ernő” din 2017, folosind o metodologie mixtă, în primul rând prin metode cantitative (chestionare formalizate și auto-construite), completate de interviuri semistructurate.

Cercetarea a demonstrat un sentiment de coerență ca o atitudine internă specifică față de lume, rolul ei în viața emoțională a alegerii carierei, contribuind la gradul de implicare și încredere în sine a indivizilor.

Rezultatele arată că, în procesul de alegere a carierei, absolvenții trebuie să beneficieze de o orientare mai realistă în carieră și de cunoașterea de sine și de participarea de susținere a părinților. Feedback-ul părinților este important pentru a oferi oglindă adolescenților care își caută identitatea și imaginea de carieră, să participe la o discuție comună despre oportunități, să-și reprezinte punctul de vedere, ținând cont de libertatea deciziei individuale a tânărului.

EXAMINING FACTORS DETERMINING THE CAREER CHOICE OF HIGH SCHOOL STUDENTS, FOCUSING ON CAREER MATURITY AND COHERENCE

The author, as a school educational advisor, finds that high school graduates have an outlined vision, are somewhat informed and decisive, but are highly uncertain about their future engagement. The research seeks to find the answer to this controversy, so it examines the correlations of career maturity and coherence, and the role of parents in making a career choice.

The research examined the senior students of the „Salamon Ernő” High School in 2017, using a mixed methodology, primarily by quantitative methods (formalized and self-constructed questionnaires) supplemented by semi-structured interviews.

The research has demonstrated a sense of coherence as a specific internal attitude to the world, its role in the emotional life of the career choice by contributing to the degree of involvement and self-confidence of individuals. The results show that, in the process of career choice, the graduates need to be given more realistic career guidance and self-knowledge and parents’ supportive participation. Parents’ feedback is important to provide a mirror for adolescents looking for their identity and career image, to participate in a common discussion of opportunities, to represent their views, keeping in mind the freedom of the youngster’s individual decision.